

**TÜRKİYE KIRINDA YENİ TARIMSAL BURJUVAZİ:
YENİ KÖYLÜLER**

**NEO-FARMERS: EMERGENCE OF A NEW AGRARIAN
BOURGEOIS IN RURAL TURKEY***

Candan TÜRKKAN*

ÖZ

Bu yazıda, kentten kıra göç ederek tarıma başlayan 83 "yeni köylü" ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin sonuçları paylaşılmaktadır. Araştırma, bu yeni köylülerin Türkiye tarımsal yapısındaki konumunu anlamaya çalışmıştır. Bulgular, yeni köylülerin Marmara ve Ege bölgelerinde yoğunlaştığını ve üretim modellerini "doğal tarım" üzerine kurduklarını göstermektedir. Yoğunlaşma, bu yeni köylülerin diğer yeni köylülerle yakın yaşama ve sosyal-siyasi kutuplaşmadan kaçınma arzularıyla açıklanmaktadır. Araştırma, bu yeni köylülerin, tarımı kâr odaklı yapan bir "tarım burjuvazisi" olarak kırsalda sosyo-ekonomik ve kültürel farklılaşmayı derinleştirebileceğini öne sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentten Kıra Göç, Yeni Köylülük, Tarımsal Dönüşüm, Doğal Tarım.

ABSTRACT

This paper discusses the emergence of a new type of agrarian bourgeois in rural Turkey. Drawing on semi-structured interviews with 83 'neo-farmers', the paper shows that, unlike

* Bu araştırma projesi, Özyeğin Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 20.07.2020 tarihli ve 2020/12/01 sayılı toplantıda değerlendirilmiş ve etik açıdan uygun bulunmuştur.

* Doç. Dr., Özyeğin Üniv., Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, İstanbul, Türkiye, candan.turkkan@ozyegin.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7814-3146>

* Makale Geliş Tarihi / Article Received: 18.09.2024

Makale Kabul Tarihi / Article Accepted: 24.11.2024

other urban-to-rural and lifestyle migrants, neo-farmers migrate to enter farming. Although they farm commercially, they prefer clean farming practices or agroecology. The paper also shows that neo-farmers are primarily concentrated in the Marmara and the Aegean regions. They prefer these regions, however, not because they provide easy access to urban amenities, but because neo-farmers perceive them as politically progressive and tolerant of diversity.

Keywords: Urban-to-Rural Migration, New Rurality, Agrarian Bourgeois, Agroecology, Neo-Farmers.

GİRİŞ

Yeni köylülerle ilk karşılaştığımda İstanbul'un kuzeydoğu çeperlerinde saha çalışması yapıyordum. Amacım, İstanbul'un artık mahalle olan eski köylerinde hala üretim yapan çiftçilerin İstanbul pazarına erişim sorunlarını anlamaktı. Şile, Ömerli, Beykoz, Pendik, Kurtköy'deki üreticilerle görüşüyor, Türkiye'nin bu en kalabalık, alım gücü en yüksek kentinin çeperinde yapılan tarımın bile neden geçinmeye yetmediğini çözmeye çalışıyordum. Büyükşehir Yasası¹ ile idari statülerinin değişmesi, nakliye masrafları, tarım dışı sektörlerin arsa talebi, yine tarım dışı sektörlerin iş gücü talebi, tarım sektörünün yarattığı ve tabii olduğu güvencesizlikler görüşmelerde belirginleşen nedenlerdi ve bu bulgular ilgili yazındaki bulgularla örtüşüyordu (Aydın, 2010; Keyder & Yenal, 2011; Öztürk, Jongerden ve Hilton, 2018; Özügürlü, 2013). Saha çalışmasının sonuna doğru daha ziyade sera yetiştiriciliği yapılan Göçbeyli köyüne giderken görüşmecilerin sorularına nasıl cevaplar vereceğini artık az çok tahmin ediyordum; yani bir anlamda veri doygunluğuna² ulaşmıştım. Ama pek öyle olmadı.

Göçbeyli'deki görüşmeciler, bir gecede mahalleye dönen köylülerine doğru genişleyen şehre, o şehirden 'kaçmak' isteyenlerin tarım arazilerine usulca sokulan sitelerine, traktörle tarlaya giderken alelacele kendilerini sollayan ciplere artık fazlasıyla alışmışlardı. Alışamadıklarıysa kendileri gibi çiftçilerden arazi satın alıp, tarıma girişenlerdi. Diğerleri gibi sitelerde değil, ev yaptırıp köyde yaşayan bu 'yeni köylüler', aileden çiftçi olmadıklarından tarımdan pek anlamıyorlardı. O nedenle, görüşmecilerin bazı tanıdıkları kendi seralarının yanında yeni köylülerin arazilerinde de çalışmaya başlamışlardı. Üstelik fena da kazanmıyorlardı. Ama görüşmeciler için asıl anlaşılmaz olanı, kendileri tarımdan zar zor geçinirken, yeni köylülerin (çok da anlamadıkları halde!) bu işten nasıl para kazandığıydı.

¹ 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004.

² Hennink & Kaiser, 2019; Saunders ve diğerleri, 2018.

Özellikle İstanbul'daki tüketici kooperatifleriyle çalışan, aileden çiftçi olmadığı halde arazi alarak sonradan tarıma girişen benzer profildeki başka üreticileri duymuştum. Göçbeyli'deki görüşmecilerin vurgusu üzerine ben de araştırmamı bu yöne çevirmeye karar verdim. Zira atadan çiftçi olan üreticilerin değil de yeni köylülerin ürünlerinin İstanbul'daki tüketici kooperatiflerinde bulunabiliyor olması yukarıda bahsettiğim nedenlerden (Büyükşehir Yasası, nakliye masrafları, tarım dışı sektörlerin arsa talebi, yine tarım dışı sektörlerin iş gücü talebi, tarım sektörünün yarattığı ve tabii olduğu güvencesizlikler) başka nedenlerin ve süreçlerin piyasaya erişimde belirleyici rol oynadığının bir göstergesiydi. Ayrıca, yeni köylülerin sadece İstanbul ve çevrelerine özgü olup olmadığını merak etmeye başlamıştım. Mesela diğer büyükşehirlerde ne kadar varlardı? Yoksa sadece Marmara bölgesine ve tatil-turizm ile öne çıkmış Ege ve Akdeniz beldelerinde mi yoğunlaşmaktaydılar? Peki ya üretim modelleri ne üzerine kurgulanmıştı? Yani mesela üretim ilkeleri nelerdi, üretimde neyi önemsiyorlardı? Ve tabii kenti bırakıp kıra gelmeye, tarıma girişmeye nasıl karar vermişlerdi? Tarımı, kıyı, köyü hayatlarında nereye koyuyorlardı? Bu yeni araştırma sorularını cevaplamak için literatüre ve yeni bir araştırma tasarısıyla tekrar sahaya döndüm. Aşağıda tartışacaklarım işte bu yeni araştırmanın bulguları.

1. YAZINDA KENTTEN KIRA GÖÇ VE YENİ KÖYLÜLÜK

Öncelikle literatürün yeni köylüleri tanımlamakta bana çok da yardımcı olmadığını belirteyim. Zira 'yeni köylüler' üzerine Türkiye kır sosyolojisi literatürü içerisinde pek bir tartışmaya rastlamadım. Ek olarak kırsal soylulaşma (*rural gentrification*) yazını da kentten çepere ve hinterlanda doğru özellikle orta ve üst sınıf hareketlenmesini tarif etmekle beraber tarıma girişmekle ilgili pek bir şey söylemiyor (Darling, 2005; Ghose, 2004; Guimond ve Simard, 2010). Tartışmalar daha ziyade kentten gelenlerin, arazi sahipliği üzerinden rant yarattığına dikkat çekiyor (Darling, 2005; Smith, 1979). Ayrıca bu kentli orta ve üst sınıfın beraber getirdikleri kentli tüketim alışkanlıklarını kırdaki besleyecek yeni tüketim alanlarının oluşturulması da yeni yatırım ve rant alanları açabileceği belirtiliyor.³

Kırsal soylulaşma değil de kırdan kente göçe odaklanan literatüre bakıldığında da yine yeni köylülere rastlamak zor. Zira kırdan kente göç yazını daha ziyade emeklilik sonrası köye 'geri' dönenler ile kentte geçinememe nedeniyle köye, kırsala ve/ya kasabaya 'geri' dönenlere odaklanıyor (Güreşçi,

³ Türkiye'de de son dönemlerde giderek yaygınlaşan butik şarapçılık ve bağ rotalarının (aralarında farklar olsa da Urla (İzmir) ve Trakya bağ rotaları, Bozcaada, Göreme (Nevşehir), Çal (Denizli) ve Diyarbakır-Mardin-Elazığ) mesela bu minvalde değerlendirilebileceğini düşünüyorum. Yazında da bu örneklerle ilgili çalışmalar mevcut (Drozda, 2023; Deng ve Harrington, 2022; Tomay ve Tuboly, 2023).

2010; Kepenek ve Uğuzman, 2018; Sürmeli, 2017; İnan, 2019; İslamoğlu, Yıldırım alp ve Benli, 2014). Bu 'geri göçenler' (*reverse migrants*), Türkiye'de 1950lerden beri yaygın olarak köyden kente göçün aslında bir mekik göç olup olmadığı sorusunu da masaya getiriyor. Ancak bu bağlamda asıl değerlendirilmesi gereken korumacı ekonominin Türkiye'deki alametifarikalarından olan yarı-proleterleşmenin (*semi-proleteriatization*) 1980 sonrası neoliberal politikalarla ne kadar daha devam edebileceği. Gürel'in ortaya koyduğu gibi, bu yarı-proleter (ve yarı-tarımsal) sınıf sayesinde hem işçi ücretleri baskılanarak sanayide sermaye birikimi sağlandı hem de tarımsal üretim azaltılmayarak gıda fiyatları (olabildiğince) makul tutuldu (Gürel, 2011, 2014; Keyder ve Yenal, 2014b). Bugün 'geri dönenler' işte bu kent ekonomisi içinde baskılanmış ücretlerle yaşayamayanlar. Bu ücretler kimi zaman emekli maaşı, kimi zaman gündelik, kimi zaman da formal asgari ücret formunu alabiliyor. Kıra 'geri' göçtüklerinde de hanenin bir kısmı tarımda çalışmaya başlarken diğer fertler tarım dışı sektörlere ekleniyorlar. Böylece mesela hem kendi tüketeceklerinin en azından bir kısmını üreterek hane maliyetini düşürürken hem de haneyi sektör temelli kriz ve darboğazlara karşı dirençli hale getirebiliyorlar (Keyder ve Yenal, 2014a; 2014b). Ancak yeni köylülerin, bu yarı-proleter (yarı-tarımsal) gruplarla da pek örtüşmediğinin altını çizeyim. Zira yeni köylülerin genelde kendi topraklarına dönmesi söz konusu değil – çünkü birçoğunun böyle atadan gelen toprağı yok. Daha önemlisi, yeni köylüler kent ekonomisi içerisinde tam anlamıyla proleterleşmiş (beyaz yakalı) durumdalar; azımsanacak bir kısmıysa sermayedar – yani, üretim araçlarına sahipler.

Peki, o zaman yeni köylüler nasıl tasnif edilebilir? Köymen'in topolojisinin bu noktada faydalı olabileceğini düşünüyorum. Köymen (2009), *Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar-Üretenler-Patronlar* adlı çalışmasında tarım burjuvazisini üç gruba ayırıyor: Üreticiler, Patronlar ve Ağalar. Ağalar, azınlıklara ve yabancılara ait mülkleri devralmak ve köylülerin temizleyip işlenebilir hale getirdikleri topraklar ile devlet arazilerine el koyarak topraklarını genişleten büyük toprak sahipleri (Köymen, 2009: 26-28). Üreticiler, kendilerini geçindirecek kadar üreten, çoğu zamanda tefecilere ve/ya ağalara borçlanan ve farklı süreçlerle mülksüzleştirilen köylüler (Köymen, 2009: 29-31). Patronlarsa, ithal ikameci sistemden çıkış sonrası toprak kiralayıp üreticilere sözleşme karşılığı üretim yaptıran firmalar (Köymen, 2009: 31-34). Yeni köylüler, Köymen'in bahsettiği bu grupların hiçbirisiyle birebir örtüşmüyorlar. Yani, tam anlamıyla ne ağalar gibi atadan beri büyük toprak sahipleri, ne üreticiler gibi kapitalist piyasa baskıları ile baş etmeye çalışan küçük ve orta ölçekli köylüler, ne de patronlar gibi sözleşmeli çiftçilik yaptıran firmalar. Ancak tarımsal üretim araçlarına sahipler. Bu da onları tarım burjuvazisinin içinde konumlandırmaya olanak tanıyor.

Yeni köylüler ile birebir paralellik gösteren tek grup, kıta Avrupası'na odaklanan kır sosyolojisi literatürünün *neo-rurals* yani yeni-kırsaldakiler olarak tanımladığı kentten kıra göçen ve tarıma girişen eski beyaz yakalılar (Chevalier, 1993; Dourian, 2021; Milone ve Ventura, 2019; Monllor i Rico ve Fuller, 2016; Monllor, 2012; Snikersproge, 2022; Willis ve Campbell, 2004). Literatürün de altını çizdiği üzere, bu eski beyaz yakalı tarım girişimcileri, genelde gençler ve daha ziyade kadınlar (Monllor i Rico ve Fuller, 2016; Monllor, 2012). Neredeyse hepsi üniversite mezunu olmakla beraber çoğunlukla tarımla birebir alakalı olmayan (işletme, finans, tasarım, mühendislik (ziraat mühendisliği hariç) gibi) alanlardan diplomalılar (Monllor i Rico ve Fuller, 2016; Monllor, 2012). Çoğu başka iş deneyimlerinin ve şehirde geçen bir hayatın ardından tarım yapmayı seçmiş ve akabinde tarım temel geçim kaynakları haline gelmiş (Monllor i Rico ve Fuller, 2016; Monllor, 2012). Bununla beraber, atadan çiftçi ve/ya köylü yerlilerin aksine girdi yoğun konvansiyonel tarımı değil de agroekolojik üretimi tercih ediyorlar ve genelde alternatif gıda ağları üzerinden ürettiklerini satıyorlar (Monllor i Rico ve Fuller, 2016; Monllor, 2012; Dourian, 2021; Milone ve Ventura, 2019). Ancak bu ağlar sadece çiftçi pazarları (*farmers' markets*) gibi yüz yüze etkileşimlere olanak tanıyan mekânlarda değil, dijital satış platformları ve/ya sosyal medya üzerinden de çalışabiliyor (Dourian, 2021; Milone ve Ventura, 2019).

2. ARAŞTIRMA SÜRECİ

Literatürden hareketle, ben de yeni köylülerin alternatif gıda ağlarının birer parçası ve sosyal medyada ile dijital platformlarda aktif olabileceklerini tahmin ettim. Belli anahtar kelimelerle özellikle sosyal medya üzerinden yeni köylüleri bulabileceğimi, en azından benzer kentten kıra göç ve tarıma girişim deneyimlerini tespit edebileceğimi öngördüm. Bunun için öncelikle sosyal medyayı taramak için 10 anahtar kelime seçtim: “temiz gıda”, “tarladan sofraya”, “yerel üretim”, “doğal üretim”, “geleneksel üretim”, “atalık tohum”, “kentten göç”, “doğaya dönüş”, “ekolojik üretim - agroekoloji”, “ekolojik hayat”. Araştırma asistanlarım⁴, bu 10 anahtar kelimeyi kullanarak önce Facebook ve Instagram'ı, ardından da Trendyol, Hepsiburada, Tazemasa, Tazedirekt, Good4Trust.org platformlarını taradılar. Ayrıca, Buğday Derneği'nin TaTuTa programının ev sahibi çiftliklerini de incelediler. Bu web araştırması sırasında, YouTube'da “şehirden kaçanlar” üzerine yapılmış belgeselvari içerikler ve kendi kentten kıra göç ve tarıma girişim deneyimlerini video üzerinden aktaranlar olduğunu da tespit ettiler. Tüm bu bulduklarından yeni köylü olma ihtimali

⁴ Araştırmanın farklı kısımlarında bana destek olan tüm zamanların en iyi araştırma asistanları Elif Birbiri, Alperen Buğra Yılmaz, Zeynep Ece Unutur, İpek Suna ve Ezgi Yıldırım'a çok teşekkür ederim.

olduklarını düşündükleri hesapları bir A-listesine topladılar. Bu sırada ben de çalıştığım Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümündeki meslektaşlarıma ve tanıdığım tarım-gıda çalışan diğer araştırmacılara benzer profilde tanıdıkları olup olmadığını sordum ve aldığım potansiyel isimleri listeye ekledim. İlk oluşturduğumuz bu A-listesinde böylece 300'e yakın isim olmuş oldu.

İkinci aşamada bu 300 ismi web siteleri, sosyal medya ve/ya dijital platform hesapları üzerinden biraz daha detaylı inceledik. Öncelikle üretim yapmayan, başka üreticilerden alıp satan 'aracıları' listeden çıkardık. Yine tarımsal üretimden ziyade zanaatla uğraşanları, mesela sabun, telkâri, takı yapan, keçeden yan ürünler üreten, yerel dokumalardan kıyafet diken ve/ya yerel dokumaları doğal boyalarla boyayıp satanları listeden çıkardık. Son olarak, ürettikleri tarımsal ürünleri işleyip başka son ürünler olarak satanları ayrı bir listeye topladık. Mesela şarap, zeytinyağı, buğday ürünleri (bulgur, un, erişte, makarna, irmik, ekmekler) üretenlerin toplandığı bu B listesini de ilk etapta araştırmanın saha çalışmasının dışında tutmaya karar verdik. Bunun nedeni, bu üreticilerin kullandıkları hammaddeleri her zaman kendilerinin üretmemeleri, duruma göre başka üreticilerden tedarik etmeleriydi. Üstelik bu hammadde üreticileri, işleyicilerin aksine, çoğunlukla yeni köylü de değillerdi. Tüm bu elemelerin ardından elimizdeki listede 264 potansiyel yeni köylü kaldı.

Bir sonraki aşamada bu 264 potansiyel arasından rastgele seçeceğim 25-30 çiftliğe, kendilerinin de kabul etmesi halinde, gidip görüşmeler gerçekleştirmeyi planlamıştım. Amacım, kentte kıra neden göç ettiklerini, tarıma girişme süreçlerini, neyi neden yetiştirmeye nasıl karar verdiklerini (üretim modellerini ve üretim prensiplerini) öğrenmek, aynı zamanda kendileriyle ilgili demografik bilgi (yaş, eğitim durumu, cinsiyet, medeni hal, tarım öncesi meslek) edinmekti. Tabii literatürden ve ön saha çalışmasından edindiğim bilgileri de tekrar kontrol etmek istiyordum: Mesela, literatürün işaret ettiği gibi alternatif gıda ağlarının içindeler miydi? Sosyal medyadan ve dijital platformlardan nasıl ve ne kadar yararlanıyorlardı? Komşularıyla araları nasıldı? Kırsalda güvenlik ile ilgili (özellikle de kadınların) herhangi bir problemi ve/ya şikâyeti var mıydı? Tarımı, köylülüğü, çiftçiliği nasıl anlamlandırıyorlardı? Ve tabii bunca başka iş yapabilecekken neden tarımı tercih etmişlerdi?

Saha çalışmasına ⁵ başlamaya hazırlanırken maalesef ki COVID-19 pandemisiyle evlere kapandık. Araştırmaya katılmayı kabul eden görüşmeciler, özel izinle tarlalarına gitmeye devam etseler de ben ve araştırma ekibim evde kalmak zorundaydık. Dışarı çıkacak olsak bile şehirlerarası seyahat etmek hem

⁵ Bu araştırma projesini (proje#220K133) fonladığı için TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

zor hem de pandeminin gidişatı itibariyle tehlikeli hale gelmişti. Önce saha çalışmasını ertelemeyi düşündüm. Ama pandeminin ne kadar devam edeceği belli değildi. Ben de hem araştırma ekibinin hem de görüşmecilerin sağlık riskini gözeterak araştırmayı çevrimiçine çekmeye karar verdim. Zaten yeni köylülerin sosyal medya ve dijital platformları aktif kullandıklarını ön saha çalışmasında tespit etmiş, akabindeki süreçte de doğrulamıştım. Buradan hareketle, görüşmeleri Zoom veya Google Meets üzerinden gerçekleştirmenin bir sorun teşkil etmeyeceğini düşündüm.

Bununla beraber saha çalışmasıyla veri doygunluğuna 25-30 görüşme ile erişeceğimi tahmin ederken, çevrimiçi görüşmelerde bu rakamın daha yüksek olması gerekeceğini öngördüm. Yerinde gözlem yapamayacağım, özellikle de komşularla ve çalışanlarla ilişkileri gözlemleyemeyeceğim için daha fazla görüşmecedan veri toplamam ve cevapları karşılaştırarak ortak söylemleri ve örüntüleri tespit etmem gerekecekti. Çiftliklerin ve/ya evlerin köy içindeki (veya dışındaki) konumu, yapıları alanların sosyalleşmeye müsaitliği, günlük hayat içindeki ilişkiler gibi önemli – ve gözlemlerle edineceğim – bilgileri de ya hiç edinemeyecektim ya da görüşmelerdeki söylem ve örüntüler üzerinden çözmeye gayret edecektim. Bu nedenle, çevrimiçinde veri doygunluğuna 50 görüşme civarında ulaşacağımı tahmin ettim. Metot ile ilgili son olarak şunu da ekleyeyim: Pandeminin sonlarında kısıtlı da olsa sahaya çıkma şansım oldu. Ancak yine de gözleme dayalı veri eksikliğini maalesef ki yeterince kapatamadım. Bu anlamda gözleme dayalı veri eksikliği bence bu araştırmamın en önemli eksikliğini oluşturdu.

Pandemi süresince evden çalışmanın yoğun temposu içinde – ve araştırma ekibimin inanılmaz verimliliği sayesinde – toplam 83 görüşme gerçekleştirdim. Öngördüğüm gibi 50 görüşme civarında artık görüşmecilerin verecekleri cevapları tahmin eder olmuştum. Bunun üzerine görüşmeci profilini biraz daha genişletmeye karar verdim ve B listesinden yani şarap, zeytinyağı ve buğdaydan ürünler üreten yeni köylülerle de görüşmeler yaptım. Ayrıca görüşmeler sırasında görüşmecilerin tanıdıkları başka görüşmeciler olup olmadığını sorup yeni öğrendiğim isimleri de listeye ekledim; hatta bazılarıyla görüşmeler de yaptım. Bu genişlemede amacım, yeni köylülerin kendi içlerindeki farklılıkları (şayet varsa) tespit edebilmektir. Görüşmeleri tamamladıktan sonra araştırma ekibi görüşmeleri çözdü. Ben de MAXQDA kullanarak çözümlenmeleri kodladım.

3. BULGULAR I: TÜRKİYE COĞRAFYASINDA YENİ KÖYLÜLER⁶

Anlatılardaki bulguları tartışmadan önce görüşmecilerin coğrafi dağılımı ile ilgili birkaç not da düşeyim. Öncelikle görüşmeciler ağırlıklı olarak Marmara ve

⁶ Bu bölümdeki verinin daha detaylı bir analizi için bkz. Türkkan (2025b).

Ege bölgelerinde yoğunlaşmakla beraber Türkiye geneline yayılmış durumdadır. Marmara ve Ege'deki yoğunluğun bu araştırmanın görüşmeci belirleme sürecindeki prosedürlerden kaynaklanıp kaynaklanmadığınıysa maalesef ki tespit edemedim. Yani, yeni köylüler hakikaten Marmara ve Ege'de mi yoğunlaşıyor yoksa çevrimiçi görünürlüğü olan yeni köylüler mi Marmara ve Ege'de yoğunlaşıyor emin değilim. Tabii Marmara ve Ege baskınlığı, meslektaşlarının önerdiği isimlerden de kaynaklanmış olabilir. Ancak bu faktörleri etkisiz hale getirebilmek için başvurabileceğim, mesela aralarından rastgele seçimle örneklem oluşturabileceğim genel bir yeni köylü veri tabanı da yok. Çiftçi kayıt sistemine erişimse kısıtlı. Ama kısıtlı olmasa bile bu veri tabanındaki veriler, yeni köylüleri tespit etmek için yeterli değil.

Coğrafi dağılımı etkileyen başka faktörleri ve kısıtları da göz önünde bulundurmak gerekiyor tabii. Görüşmecilerin Marmara ve Ege'de yoğunlaşmış olmasını mesela büyükşehirlere yakınlık ve tüketicilere ulaşım kolaylığına dayandırarak açıklamak da mümkün. Benzer şekilde Marmara ve Ege bölgelerinde özellikle büyükşehirlere kolay ulaşılacak hinterlandlarda ulaşım, sağlık ve eğitim altyapılarının görece daha gelişmiş olduğunu, kentlerden bu alanlara göç eden yeni köylülerin bu altyapıları önemseyecekleri de tahmin edilebilir. Alternatif olarak, kırsal soylulaşma literatüründen hareketle bu bölgelerdeki yoğunlaşmanın, kentli orta ve üst sınıfların sayfiye tercihlerinden kaynaklandığı iddia edilebilir. Ancak bu açıklamayı destekleyecek verinin mülakat anlatılarında olmadığını söyleyebilirim. Zaten yeni köylülerin birçoğunun göç etmeyi tercih ettikleri yerler sayfiye yerleri değil; daha ziyade, doğal tarım yapmaya uygun toprak ve suya sahip yerler. Buradan hareketle, son olarak, Marmara ve Ege yoğunlaşması, bu bölgelerin tarıma – özellikle de doğal tarıma – uygunluğu ile açıklanabilir. Ancak bu açıklamanın da diğer tarım verileriyle desteklenebileceğini pek sanmıyorum. Daha açık konuşmak gerekirse, Türkiye'nin herhangi bir bölgesinin diğer bölgelere kıyasla doğal tarıma daha uygun veya daha az uygun olduğu çıkarımının veri ile desteklenebileceğini düşünmüyorum.

Coğrafi dağılım özelinde dikkate alınması gereken belki de yoğunlaşmanın hangi bölgelerde olduğu (Marmara ve Ege) değil de neden yoğunlaşma olduğu. Bu sorunun cevabı ise anlatılarda mevcut: Yeni köylüler, yer seçerken önce fiyat uygunluğu, tapu mevcudiyeti, arazi statüsü gibi faktörleri göz önüne alarak potansiyel bölgeleri ve arazileri belirliyorlar. Bu ön tercih listesi oluşturmada büyükşehirlere yakınlık ve doğal tarıma uygunluk da değerlendiriliyor tabii. Ancak bu değerlendirmenin her zaman pozitif bir ilişkilene üzerine kurulu olduğu varsayılmamalı. Yani her yeni köylü büyükşehirlere yakınlığı olumlu bir

kistas olarak değerlendirmeyebiliyor; hatta büyükşehirlere yakınlığı ve/ya ulaşım kolaylığını –şehirlere göç edecekleri arazilere doğru yayılabileceğini düşünerek– olumsuz olarak değerlendirenler bile var. Benzer şekilde, doğal tarıma uygunluk da mesela organize sanayi bölgelerinden uzakta olma ve/ya temiz su kaynaklarına yakın olma şeklinde kurgulandığında, büyükşehirlere yakınlık ile negatif ilişkilenebiliyor.

Tercih listesi oluşturulduktan sonra yer seçimi 2 temel soru cevaplanarak belirleniyor: Potansiyel araziye yakın başka yeni köylüler var mı? Sosyal, kültürel ve siyasal olarak bu bölgeye ayak uydurabilir miyim? İlk soru daha ziyade kentten kıra göçme deneyiminin zorluklarını hafifletecek, kır hayatına alışmayı kolaylaştıracak, tarımla ilgili sorulara cevap bulunmasına yardımcı olabilecek başka insanlara yakın olma isteğini yansıtıyor. İkinci soruya daha ziyade Türkiye'nin artık iyiden iyiye kutuplaşmış sosyal ve siyasal dünyasıyla ilgili kaygıları içeriyor. Zira görüşmecilerin neredeyse hepsi çeşitli sosyal-siyasi kaygıları dile getirdi: Toplumsal cinsiyet, oy verilen parti, bir sendikaya ve/ya siyasal partiye üye olma, mezhep ve din ve dindarlık anlatılarda bu bağlamda ayrıncı olarak belirtildi. Bununla beraber, yakınlarda başka yeni köylüler varsa o bölgeye yeni gelen ve/ya gelecek olan yeni köylülerin bölgedekilerle sosyal, kültürel ve siyasal olarak uyuma olasılığı artıyor. Bu da yoğunlaşmaya neden oluyor.

4. BULGULAR II: DOĞAL TARIMIN AYRIŞTIRDIKLARI

Kodlanan alıntılara daha genel bakıldığında beş tema öne çıkıyor: Üretim modeli, satış modeli, köydekilerle ilişkiler, köylü ve çiftçi algıları ve tarım algısı. Üretim modeli teması, yeni köylülerin üretimlerini hangi önceliklere göre belirledikleri, çiftçi kayıt sistemine kayıtlı olup olmadıkları, çiftlik dışından emek istihdam edip etmedikleri (ve ediyorlarsa ne zaman ve ne kadar ettikleri), üretimi arttırmayı ve/ya azaltmayı düşünüp düşünmedikleri ve son olarak çiftliklerinin ve üretimlerinin geleceğini (kendilerinden sonrası) nasıl tahayyül ettikleri ile ilgili bilgiler içeriyor. Satış modeli teması, yeni köylülerin satış yaptıkları kanallarla, dâhil oldukları alternatif gıda ağlarıyla, bu ağların çalışma prensipleri ve gıda hareketinin farklı paydaşlarıyla (Buğday Derneği gibi, *Slow Food* gibi) olan ilişkilerini kapsıyor. Köydekilerle ilişkiler teması, yeni köylüler ile taşındıkları köylerdeki yerli 'eski köylüler' arasındaki ilişkilere odaklanıyor. Bu temanın içerisinde günlük ilişkiler ve bayramlar, düğünler, cenazeler gibi önemli günlerdeki ilişkilerin yanı sıra yeni köylülerin güvenlik kaygılarını, korunma pratiklerini (silahlanma, çitleme, köpek ve kamera edinme gibi) de ekledim. Anlaşmazlık ve çatışma olup olmadığını ve olması durumunda nasıl ve/ya kimler aracılığıyla çözümlendiğini görüşmecilerin aktardıkları kadarıyla yine bu tema

altında toplandım. Son olarak, köylü ve çiftçi algıları ile tarım algısı temaları, yeni köylülerin bir faaliyet olarak tarımı ve daha kavramsal olarak köylülüğü ve çiftçiliği nasıl algıladıklarına yönelik anlatılardan oluşuyor. Bu anlatıların, görüşme sürecinde devletin (ve son 20 yıllık iktidarın) tarım politikalarına yönelik eleştirileri de içerdiğini de belirteyim. O nedenle, özellikle bu son iki tema altındaki kodları –ve tabii anlatıları– yeni köylülerin hem siyasi duruşlarını görmek hem de tarım ve gıda sistemine yönelik eleştirilerini anlamak için okumak da mümkün.

Bu yazıda, yukarıda bahsettiğim 5 temayla ilişkili tüm bulguları tartışmam mümkün değil. O nedenle yazının kalanında en önemli olduğunu düşündüğüm ve bahsettiğim bu beş temayı farklı noktalardan birbirine bağlayan bir temel bulguya odaklanacağım: Araştırma gösteriyor ki yeni köylüler, ağırlıklı olarak konvansiyonel olmayan, yani ‘doğal’, tarım yapmayı tercih ediyorlar. Doğal tarım kategorisine sertifikalı organik, katılımcı onay sistemiyle denetlenen zehirsiz tarım, permakültür, gıda ormanı, biyodinamik tarım, Fukuoka usulü (toprağı işlemeyerek yapılan) tarım gibi çok farklı pratikler dâhil. Görüşmeciler, bu pratikler arasındaki farkları biliyorlar ve üretim ile ilgili tercihlerini bu bilgiler ışığında –yani bilerek– yapıyorlar. Özellikle sertifikalı üretim yapanlar, mesela, sertifikanın hem tüketiciler hem de üreticiler için önemini görüşmelerde sık sık vurguladılar. Sertifika olmaması durumunda herkesin ‘doğal tarım’ adı altında satış yapabileceğinin, tüketicilerin kandırılabilceğinin, üretimin denetlenemez olacağına, daha da önemlisi, doğru zirai bilgi ve pratiğin yanlış zirai bilgi ve pratikten ayırt edilemez hale geleceğinin altının çizdiler. Haklı sebeplerle de olsa (sertifika almanın pahalı ve zahmetli olması gibi) sertifika almadan üretim yapmanın tüm doğal tarım yapanlara zarar verdiğini savundular. Sertifikasyonun önemine yönelik bu sağlam savlara rağmen, bu görüşmeciler için bile temel ayırım, üretimin sertifikalı olup olması değil, konvansiyonel olup olmamasıydı.

Konvansiyonel olmayan –yani ‘doğal’– tarıma bu kuvvetli vurgunun birkaç nedeni var. Bunlardan ilki, üretim modelinin yeni köylülerin kentten kıra göçme ve tarıma girişme sebepleriyle ilişkisi. Çok kısaca özetlemek gerekirse, yeni köylüler doğal tarımı tercih ediyorlar çünkü zaten bunun için kentten kıra göçmüşler ve tarıma girişmişler. İkinci neden, üretim modelinin kırdaki (yeni) oluşturdukları kimlikleriyle ilişkisi. Yine çok kısaca özetlersem, yeni köylüler ve yerliler, üretim modellerini hem kırsaldaki kimliklerini ve sosyal çevrelerini belirlemede bir çapa hem de birbirlerini ayırtırmada bir işaret olarak kullanıyorlar. Üçüncü ve son neden de yeni köylülerin üretim modellerini satış modelleri ile ilişkilendirmeleri. Yani, yeni köylüler doğal tarımı tercih ediyorlar çünkü doğal tarım yöntemleriyle ürettikleri katma değeri yüksek ürünleri kendilerinin de başlarda sadece tüketici olarak eklemledikleri gıda hareketi ve alternatif gıda

ağları üzerinden kendileriyle benzer demografik özelliklerdeki 'temiz gıda' talep eden tüketici kitlelerine satabiliyorlar.

Yukarıda bahsettiğim ilk nedeni açmak için görüşmecilerin kentten kıra göçme ve tarıma girişme kararlarını nasıl bir süreçte aldıklarını da biraz detaylandırayım. Öncelikle burada birbiriyle ilintili ama birbirinden ayrı iki kararın – kentten kıra göçmek ve tarıma girişmek- olduğunun altını çizeyim. Literatürde de görülebileceği üzere kentten kıra göçen yeni köylülerle benzer demografik özelliklere sahip başka gruplar da mevcut (Kolarova, 2023; Gkartzios, 2013; Smith ve Krannich, 2009; Solana-Solana, 2010). Mesela, daha önce de bahsettiğim kırsal soylulaşma ve kentten uzaklaşma (*counterurbanization*) eğilimlerini bu çerçevede değerlendirmek mümkün. Paralel olarak literatür, yeni köylülere benzer demografik özelliklere sahip ama kıra göç etmeden tarıma girişen başka grupların olduğunu da söylüyor. Yine yukarıda tartıştığım, Köymen'in 'patronlar' olarak tanımladığı grup mesela buna örnek (Köymen, 2009). Yeni köylüleri, bu gruplardan ve eğilimlerden ayıran temel fark hem kentten kıra göç etmeleri hem de tarıma girişmeleri. Üstelik tarımı da hobi olarak ve/ya hane maliyetini düşürmek için değil, hane gelirini elde etmek için yapmaları.

Bu durumda yeni köylülerin neden kıra göç ettikleri ve neden tarıma giriştikleri soruları oldukça önem kazanıyor. Görüşmeler de bu sorulara cevap olarak iki temel anlatının öne çıktığını söyleyebilirim: Kent içinde bunalma ve kişisel hayatta yaşanan kriz(ler). Burada kent içinde bunalma ile trafik, gürültü, kalabalık gibi etkenlerden rahatsız olmayı kastediyorum. Açık havada olmak isteme, temiz havayı özleme, trafikten ve gürültüden uzak, daha az stresli bir hayat hayal etme de yine aynı kapsamda kentten kıra göçün nedenlerini oluşturuyor. Kişisel hayatta yaşanan kriz(ler)se daha ziyade tarıma girişmeyle alakalı ve aslında karmaşık, uzun soluklu bir sürecin ilk adımını oluşturuyor. Görüşmeciler bu bağlamda iki tip olayın altını çizdiler. Bunlardan ilki görüşmecilerin hayatlarındaki hamilelik ve çocuk sahibi olma, uzun süreli ciddi hastalanmalar, yakın aile bireylerinden ve/ya arkadaşlardan birinin vefatı gibi büyük değişimler. İkincisiyse iş hayatıyla ilgili problemler. İş yerinde yaşanan mobbing, ayrımcılık ve kötü davranışlar, şirketlerin yaşadığı darboğazlar, ortaklıkların bitmesiyle iş yükünün çok artması gibi durumlar sonucu yaşanan yorgunluk, bitkinlik ve bıkkınlık halleri görüşmecilerin bahsettikleri örnekler.

Görüşmelerde ortaya çıkan anlatılara göre tarıma girişme kararının alınmasına giden süreç genelde şu şekilde işliyor: Yukarıda bahsettiğim özel hayattaki ve/ya iş hayatındaki olaylar, görüşmecileri önce hayatlarındaki bazı

şeyleri değiştirmeye itiyor. Beslenme burada öne çıkan alanlardan.⁷ Özellikle sağlıkla ilgili problem yaşayan, yakınlarını kaybeden ve/ya hayatlarına çocuk giren görüşmeciler için ‘temiz gıda’ ile beslenme kentteki hayatları içerisinde önem kazanıyor. Mesela süpermarketlerden organik gıda satın almaya, sosyal medyadan, yazılı ve sözlü basından tarım-gıda sistemiyle ilgili tartışmaları takip etmeye başlıyorlar. Akabindeyse genelde alternatif gıda ağları, tüketici kooperatifleri ve çiftçi pazarları ile tanışma, gıda alışverişlerini buralara kaydırma ve farklı mecralar üzerinden gıda hareketiyle ilişkilene geliyor. Bu adım oldukça kritik; zira tarım-gıda sisteminin sistemik sorunlarını, daha doğrusu tarım-gıda sistemin sorunlarının sistemik olduğunu bu adımda, yani gıda hareketinin içine girerek öğreniyorlar. Buradan sonraysa genelde satın aldıkları ürünlerde daha da seçici oluyorlar: Ürünlerin sertifikalı organik olması kadar mesela karbon ve su ayak izlerinin de düşük olmasına dikkat ediyorlar. Alışveriş yaptıkları çiftçi pazarlarında üreticilerle tanışıp üreticilerin önceliklerinin kendi öncelikleriyle örtüşmesine önem veriyorlar. Benzer şekilde mesela, toprağını satıp kırdan göçmeye niyetli bir üreticiden ziyade kırdan kalmaya, üretimiyle toprağı onarmaya niyetli bir üreticiden alışveriş etmeye özen gösteriyorlar.

İstanbul’un alternatif gıda ağlarına yönelik yaptığım daha önceki çalışmalarda da görüşmecilerden benzer anlatıları dinlemiştim (Türkkan, 2019, 2023). Yani yeni köylüler ile alternatif gıda ağlarından alışveriş eden kentli orta ve üst sınıflar arasında ciddi paralellikler olduğu söylenebilir. Yeni köylüleri bu diğer etik tüketicilerden⁸ ayıransa sadece tüketim ile tatmin olmamaları ve bir adım daha atarak kentten ayrılmaya ve tarıma girişmeye karar vermeleri. Bu noktadaysa genelde kentli tüketiciler olarak temiz gıdaya ulaşım ile ilgili yaşadıkları problemler yatıyor. Bu bağlamda anlatılarda en çok öne çıkan temiz gıda diye aldıklarının yeterince temiz olmadığına dair kaygılarıydı. Sertifikasyon ve denetimin yeterli olmaması, toprağı onarmayı önemseyen çiftçiler yerine sözleşmeli tarımla ürün ürettiren firmaların (‘patronlar’ (Köymen, 2009)) para kazanması, özellikle tüketici kooperatiflerinin küçük üreticileri (‘üreticiler’ (Köymen, 2009)) desteklemek adına temiz tarım yapmayan (yani konvansiyonel üretim yapan) çiftçilerin ürünlerini de ağlara dâhil etmesi anlatılar içinde bahsedilen bu kaygılara örnekler. Görüşmeciler bu kaygıları kentli tüketiciler olarak gideremeyeceklerini fark edince de kentten kıra göçmeye ve tarıma girişmeye karar veriyorlar. Tabii

⁷ Bir başka alan da spiritüellik. Bu bağlamda *Türkiye’de Spiritüel Arayışlar* (Cengiz, Küçükural, & Gür, 2023) adlı kitaba, özellikle de sekizinci bölüme (“Spiritüellik ve Ekoloji”) bakılabilir.

⁸ Burada etik tüketicilik ile “daha insancıl, adil ve çevre dostu kaynaklardan alışveriş yapmanın, ilerici sosyal değişime katkı sağlayabileceği ve insanları biosferin geri kalanıyla daha sürdürülebilir bir ilişkiye yönlendirebileceği[ni]” (yazarın çevirisi; Gunderson, 2014: 110) kastediyorum.

kent ekonomisi içerisinde işlerin iyi gitmemesi ve/ya iş yerinde yaşanan problemler de buna eklenince kır ve tarım çok daha cazip hale geliyor.

Görüşmecilerin temiz gıdaya ulaşmak için yola çıktıkları düşünülürse aslında doğal tarım yapmamaları – yani, konvansiyonel tarım yapmaları- garip olurdu ve açıklama gerektirirdi. Ama yukarıda da belirttiğim üzere kendi temiz gıda taleplerine yeterli karşılığı bulamadıkları için tarıma giriyorlar zaten. Hal böyle olunca da üretim modellerini doğal tarım üzerine kurgulamaları bir hayli tahmin edilebilir. Doğal tarım içerisinde farklı pratikleri (permakültür, sertifikalı organik, vs.) tercih etmeleriyle biraz bilgilerinden, biraz buldukları coğrafyanın kaynak ve sınırlamalarından, biraz da gıda hareketiyle ilişkilendikleri sivil toplum örgütlerinde neyin öne çıktığı (su ve karbon ayak izi, zehirsiz üretim, tarımın onarıcı niteliği, vs.) ile alakalı.

Yukarıda yeni köylülerin doğal tarımı tercih etmelerinin nedenlerinden biri olarak üretim modeli ile satış modeli arasındaki ilişki demiştim. Hâlihazırda gıda hareketine değinmişken bu ilişkiye de biraz açıklık getirmek istiyorum. Az önce bahsettiğim gibi, yeni köylülerin tarım-gıda sistemindeki problemleri öğrenmeleri gıda hareketiyle ilişkilenebilir. Başladıktan sonra oluyor genelde. O nedenle en azından yeni köylüler özelinde tarım, gıda ve ekolojiyi merkezine alan sivil toplum örgütlenmeleri çok önemli. Bu örgütlenmeler üzerinden ve/ya onlara paralel olarak çalışan alternatif gıda ağları, çiftçi pazarları ve tüketici kooperatifleri de kentteyken etik tüketiciler olarak alışveriş ettikleri, kıra göçtükten sonraysa üreticiler olarak katıldıkları oluşumlar. Ancak bu oluşumları sadece satış kanalı olarak yorumlamak kesinlikle yanlış olur. Daha ziyade üreticilerle tüketicilerin bir araya geldiği arayüzler olarak çalışıyorlar. Üreticiler bu arayüzler üzerinden satış yapabildikleri gibi başka satış kanallarını da kullanabilirler – ve kullanıyorlar da. Görüşmecilerin özellikle İstanbul'a yakın olanları mesela kendi WhatsApp grupları ve e-posta listeleri üzerinden tüketicilerle düzenli iletişimde olmayı tercih ettiklerini belirtti. Bu modelde o hafta ve/ya ay içinde çıkacak ürünleri görüşmeciler WhatsApp ve/ya e-postal üzerinden duyuruyorlar, sonra da yine WhatsApp ve/ya e-posta üzerinden sipariş topluyorlar. Ardından da haftanın belirli günleri servise çıkan bir dağıtım arabasıyla ürünleri tüketicilere ulaştırıyorlar. Kimi üreticilerse kendi internet sitelerinden, Instagram ve/ya Facebook üzerinden ve/ya dijital platformlardan (TazeDirekt, Good4Trust vs.) satış yapmayı tercih ediyorlar. Bu durumda ürünler kargo ile ve/ya platformun kendi teslimat aracılığıyla tüketiciye ulaştırılıyor. Ancak her koşulda gıda hareketiyle ilişkili sivil toplum örgütlenmelerine eklenmeleri önemli. Çünkü temiz gıda arayan tüketiciler genelde bu örgütler ve kapsamlarındaki alternatif gıda ağları, çiftçi pazarları ve tüketici kooperatifleri üzerinden üreticilerle tanışıyorlar.

Bununla beraber, her yeni köylünün gıda hareketinin içinde olsalar da satışlarını sadece ilişkili ağlar, kooperatifler ve pazarlarla sınırlı tutmadıklarının da altını çizeyim. Bu üreticiler diğerlerine nazaran daha büyük ölçekte ve ağırlıklı olarak sertifikalı organik üretim yapıyorlar. Ürettiklerini bazen ham olarak bazen de işleyerek (mesela dondurarak ve/ya kurutarak) süpermarketlere veya butik dükkânlara da satıyorlar. Görüşmelerde de üretimden kazandıkları parayla çiftliği idame ettirmenin yanısıra üretimi arttırmayı ve/ya farklı işleme teknikleriyle yeni ürünler çıkararak ürün yelpazelerini genişletmeyi hedeflediklerini belirtmişlerdi. Yani diğer üreticilere göre daha kâr odaklı oldukları. Bununla beraber anlatılarda kâr etmek başlı başına bir amaç olarak öne çıkmadı. Daha ziyade çiftliklerinin ve temiz ve onarıcı tarım pratiklerinin devamlılığı için ‘ekonomik sürdürülebilirliğin’, ‘fizibilitenin’, ‘kârın’ elzem olduğundan bahsettiler. Yani, kâr ettikleri sürece üretimlerinin devam edeceğini, üretimleri devam ettikçe de temiz ve onarıcı tarımın devam edeceğini belirttiler.

Bu vurgu hem veri setinin içerisindeki hem de literatürdeki bazı gerginliklere işaret etmesi açısından önemli. Literatürdeki tartışmalarda ekolojik kaideleri gözeterik yapılan doğal tarım ile üretilenlerin alternatif gıda ağları üzerinden doğrudan tüketiciye satılması agro-ekoloji şemsiyesi altında birbiriyle ilişkilendiriliyor ve kâr odaklı hâkim tarım-gıda sistemine bir direniş mekanizması olarak değerlendiriliyor (Espelt, 2020; Gliessman, 2018; Altieri ve Nichols, 2017; Giraldo ve Rosset, 2022; Ploeg, 2021; Ploeg ve diğerleri, 2019). Hatta aynı şemsiyenin altına tüketicileri bilgilendirerek etik tüketiciler olmalarını ve çeşitli sosyal hareketlere katılmalarını sağlayan sivil toplum örgütlenmeleri de eklenebiliyor (Rosset ve Martinez-Torres, 2012; Giraldo ve Rosset, 2022). Oysa agro-ekolojinin bu üç kolu –yani, üretim pratikleri (doğal tarım diye bahsettiğim), satış pratikleri (alternatif gıda ağları, çiftçi pazarları, tüketici kooperatifleri vs.) ve sosyal pratikler (dayanışma, direniş, örgütlenme)– her zaman kâr odaklı hâkim tarım-gıda sistemine direnmeyi hedeflemeyebiliyor. Mesela, kâr odaklı olmayan bir tüketici kooperatifinde kâr odaklı ve/ya sermaye birikimi hedefleyen bir doğal tarım çiftliğinin ürünlerini satılabiliyor. Benzer şekilde, tarım-gıda sistemini iyileştirmeyi, aktörleri bilinçlendirmeyi hedefleyen dayanışmacı bir sivil toplum örgütü, sermaye birikimini hedefleyen bir doğal tarım çiftliğinin emek maliyetini düşürmesine ‘gönüllüleri’ yönlendirerek yardımcı olabiliyor. Bu vakalardaki aktörlerin agro-ekolojik aktörler olup olmadığı ve paralel olarak, agro-ekolojinin tabiatı gereği anti-kapitalist olup olmadığı tartışma konusu (Altieri ve Nichols, 2017; Giraldo ve Rosset, 2022; Ploeg, 2021). Yukarıda bahsettiğim daha kâr odaklı yeni köylüler de bu tartışmaya tam bu noktada dâhil oluyorlar.

Üretimin ve satışın hâkim tarım-gıda sistemine alternatiflerle ilerlemesi ve bu alternatiflerin sivil toplum örgütleri üzerinden gıda hareketiyle iç içe geçmesi,

doğal tarım yapanların da haliyle hâkim sisteme alternatif ve hatta muhalif olarak kodlanmasına neden oluyor. Üstelik bu kodlamayı sadece konvansiyonel tarım yapan yerliler değil, yeni köylülerin kendileri de yapıyorlar. Öyle ki, görüşmelerde anlatıldığı üzere, birinin 'kimlerden' olduğunu anlamanın en kısa ve kolay yolu üretim biçimini öğrenmek: Eğer doğal tarım yapıyorsa yeni köylü olma ihtimali yüksek, ama eğer pestisit, suni gübre kullanıyor, tohumunu satın alıyor, ürettiklerini aracıya satıyorsa büyük olasılıkla yerli. Yani kısacası, üretim biçimi (ve daha az da olsa satış) bir kimlik imi olarak kullanılıyor.

Tabii üretim ve satış biçimi, yeni köylüler ile yerliler arasındaki tek fark değil. Eğitimden yemek zevkine, oy verilen siyasi partiden dindarlığa, kadın ve erkeğin hane içi ve dışındaki iş bölümünden işletilen çiftliğin ve/ya toprağın geleceğine kadar birçok konuda farklılıklar mevcut. Haliyle üretim biçimi iminin içine bu farklılıklar da gizlenebiliyor; üretim biçimi bu farklılıkları da gösteren bir im halini alabiliyor. Bununla beraber, üretim biçiminin bu sosyal im işlevini sadece bir kimlik ifşa mekanizması olarak okumanın da eksik olacağını düşünüyorum. Bu işlev kırsaldaki sosyal ilişkiler nezdinde önemli olsa da bence burada ele alınması gereken asıl mesele, yerlilerin ve yeni köylülerin birbirlerine ve birbirleri üzerinden kıra, tarıma, köylülüğe yüklediği anlamlar.

Görüşmecilere kendilerini "köylü mü çiftçi mi ya da şehirli mi" olarak gördüklerini sorduğumda çoğunluk artık şehirli olmadıklarını, ama tarımı da yeterince bilmediklerinden kendilerini çiftçi olarak da tanımlamadıklarını söyledi. Birçok görüşmeci buldukları köyde yaşayan eski nesilden çiftçilerden örnekler vererek çiftçiliği çok çalışmak, üretken olmak, kendi işini kendi yapan olmak olarak niteledi. Yine birçok görüşmeci çiftçileri, kadim tarım bilgisine sahip, toprağa, suya, yaban hayata sahip çıkan ve doğa ile uyum içinde üretim yapan 'ekoloji idarecileri' olarak tanımladı. Buna karşılık, köylüyü ve köylülüğü, cahillik ve hoyratlıkla özdeşleştirdi. Konvansiyonel tarımı da bu cahilliğinin ve hoyratlığının göstergesi olarak betimledi. Konvansiyonel tarım yapanların da toprağa, suya, yabancı hayata, yaşadıkları yerin kırılğan ekolojilerine zarar verdiğinin, kendilerinin de zarar gördüğünün (mesela, pestisit kullanımından hastalandıklarının) ve hatta ekonomik olarak da zarar ettiğinin altını çizdi. Üstelik tüm bunları değiştirecek bilgi ve beceri kendi ailelerinde, yani ellerinin altındayken! Kısacası, görüşmecilere göre köylüler, bir üst nesilden kadim tarım bilgisini ve becerisini öğrenmeyi ve uygulamayı reddeden 'dar kafalı' yerliler, köylülük de kâr etmek adına tüm bu zararı makul ve meşru kılarak konvansiyonel tarıma devam eden 'kafa yapısı'ydı. O nedenle, bir görüşmecinin belirttiği üzere, köylüleri tarımdan, kırsaldan, köyden çıkarmak mümkündü, ama köylülüğü içlerinden çıkarmak her zaman mümkün olmayabiliyordu.

Bu değerlendirmeleri önyargı olarak okumak ve dikkate almamak tabii ki mümkün. Ancak önyargı olsalar bile kırdaki farklı gruplar arasındaki görünmeyen gerginlikleri ortaya çıkardıkları için önemsenmeleri gerektiğini düşünüyorum. Zira üretim biçimi üzerinden imlenen farklılıklar, iki grubunun tarım-gıda sistemine nasıl baktığını, neleri sorun olarak tanımlandığını, nasıl çözümler geliştirdiğini ama en önemlisi, kendilerini kırdaki, tarımda, tarım-gıda sisteminde nereye konumladıklarını ifşa ediyor. Mesela, yeni köylüler, yerlilerin para kazanamıyorken bile konvansiyonel tarım yapmayı sürdürmelerini köylülüklerinin bir göstergesi olarak tanımlarken üretim biçimini bireylerin tercihlerine indirgemiş oluyorlar. Oysa bu birey odaklı yaklaşım sistemik hareketleri, eğilimleri, faktörleri (devlet destekleri, il ilçe tarım müdürlüklerinin yönlendirmeleri, küresel tarım-gıda şirketlerinin yerel aktörlerle işbirlikleri vs.) görünmez kılıyor. Daha da önemlisi, sistemik baskılara karşı tabandan örgütlenmeyi bir araç olarak öne çıkaracakken bireyselle odaklanarak potansiyel direnç ve direniş mekanizmalarının da gelişmesine engel oluyor.

Benzer şekilde, üretim biçimi üzerinden imlenen farklılıkların kendileri de sistemik eşitsizlikler olarak değil, kişisel ve aşılabilir farklılıklar olarak kodlanıyor. Daha farklı söylemek gerekirse, üretim biçimini bireysel bir tercihe indirgeyerek yeni köylüler, doğal tarımdan para kazanabilmelerine olanak tanıyan araçları (satış kanalları, dijital platformlar, sofradan tarlaya ağlar, vs.) ve bu araçlara sahip olmak için gerekli ekonomik, sosyal ve kültürel sermayeyi⁹ (Bourdieu, 1986) görünmez kılıyorlar. İş hayatlarında edindikleri satış-pazarlama deneyimleri, kurumsal iş yapma pratikleri, küresel bağlantılar, kamu aktörleriyle iletişim ve çalışma becerileri, mesela, sistemik bir avantaj olarak değerlendirilmiyor. Ama bu deneyim, beceri ve bağlantılara sahip olmamak kişisel bir dezavantaj, bu eksikliğin önyayak olduğu aracıyla, halle, süpermarketlerle çalışmak da bir tercih olarak görülüyor. Haliyle bu bağlamda önerilen çözüm de çiftçilerin yine 'bilinçlendirilerek' gıda hareketi içine çekilmesi, hâkim tarım-gıda sisteminden ve tedarik zincirinden kendi kendilerini çıkarabilmeleri için gerekli sosyal, kültürel ve ekonomik desteklerin sağlanması oluyor.

5. SONUÇ

Bu yazıda kısaca (ve hızlıca) kentten kıra göçerek tarıma girişen 83 eski kentli-'yeni köylü' ile yaptığım yarı yapılandırılmış görüşmenin sonuçlarını paylaştım. Araştırmaya başladığımda cevaplamak istediğim en önemli soru, gözlemediğim ve yerlilerden duyduğum kentten kıra göç ve tarıma girişme dalgasının Türkiye'nin tarımsal yapıları içinde nereye konumlandığıydı. Yerel ve

⁹ Bu sermayelerin yeni köylü çiftliklerinin üretimde kalmalarıyla ve yeni köylülerin tarıma girişme süreçlerini nasıl etkilediğiyle ilgili olarak bkz. Türkkan (2025a).

uluslararası literatür, bu soruya net bir cevap veremedi maalesef ki. Yereldeki tartışmalar daha ziyade yarı-proleterleşmiş eski köylü-yeni kentlilerin tekrar kıra dönüş sürecini ele alırken uluslararası yazın ya kentte geçinemeyen proletaryanın ve topraksız köylülerin toprak işgalleriyle köylüleşmesini ya da kentten kıra sıçrayan soylulaşma süreçlerini ele alıyordu. Gözlemediğim dönüşümse literatürün analiz ettiği dinamiklerle örtüşmüyordu.

Araştırmada yeni köylülerin Türkiye her bölgesinde bulunmakla beraber Marmara ve Ege kırsalında yoğunlaştığını buldum. Yukarıda da belirttiğim üzere bu yoğunlaşmanın neden Marmara ve Ege’de olduğunu açıklayamıyorum, ancak kentten kıra göç eden ve tarıma girişen görüşmecilerin neden aynı yerleri tercih ettiklerini – yani neden yoğunlaşma olduğunu – açıklayabiliyorum. Anlatılar yer seçiminin son aşamasında 2 kritik faktöre işaret ediyor: 1) Yeni köylülerin başka yeni köylülere yakın yaşamak istemeleri ve 2) ülkede kutuplaşma giderek artarken göç etmeye niyetlendikleri bölgede sosyal, kültürel ve siyasi olarak göze batmak istememeleri. Bu iki faktör bir kesişim kümesi yaratıyor: Yani, yeni köylülerin daha çok olduğu yerlerde potansiyel yeni köylüler rahat edebileceklerini düşünerek oralara göçüyorlar. Bu da yoğunlaşmaya neden oluyor.

Araştırmaya katılan görüşmecilerin anlatılarındaysa 5 tematik alan öne çıktı: Üretim modeli, satış modeli, köydekilerle ilişkiler, köylü ve çiftçi algıları ve tarım algısı. Üretim modeli teması, yeni köylülerin üretimlerini hangi önceliklere göre belirlediklerine, satış modeli teması satış yaptıkları kanallara, köydekilerle ilişkiler teması ‘eski köylüler’ ile ilişkilerine, köylü ve çiftçi algıları ile tarım algısı temaları da tarımı, kırı, köyü ve köylülüğü nasıl tahayyül ettiklerine odaklanıyor. Bu yazıda tartıştığım, tüm bu temaları birbirine bağlayan temel bulgu da yeni köylülerin, ağırlıklı olarak konvansiyonel olmayan, yani ‘doğal’, tarım yapmayı tercih ettikleri. Bunun da üç temel nedeni var: Zaten doğal tarım yapmak için kentten kıra göçmüş ve tarıma girişmiş olmaları; doğal tarımdan para kazanmalarına olanak tanıyacak satış kanallarına ve tüketicilere erişimleri olmaları; doğal tarımın (ve daha geniş olarak üretim biçiminin) yerlilerle yeni köylüleri birbirinden ayıran bir im olarak iş görmesi.

Bu bulguların ışığında, araştırmanın başında sorduğum soruyu şöyle cevaplayabileceğimi düşünüyorum: Yeni köylüler, Türkiye kırsalında giderek daha fazla gözlemlenebilecek yeni bir grup tarım burjuvazisi. Köymen’in (2009) ağalar, üreticiler ve patronlar olarak tarif ettiği kırdaki hâlihazırda bulunan sermayedarlarla benzeştikleri temel nokta bu aktörler gibi tarımı kâr odaklı ve sermaye biriktirme amaçlı yapmaları. Bu aktörlerden farklılaştıkları temel noktaysa kentten kıra göçme ve tarıma girişme kararlarına paralel olarak üretim modellerini doğal tarım ve alternatif gıda ağları üzerine kurmaları. Buradan

bakınca, yeni köylülerin Marmara ve Ege de yoğunlaşmasına belki de çok şaşırılmamalı. Zira yukarıda da belirttiğim gibi bu bölgeler, hem büyükşehirlerinin geniş ve varlıklı tüketici kitlelerine hem de gelişmiş altyapı ve kamu hizmetlerine sahipler. Ayrıca tabii Türkiye tarımında kapitalistleşmenin en erken yaşandığı, yani kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerinin en köklü, sosyal ve kültürel olarak en kabul edilir olduğu bölgeler. Bunların da yeni köylülerin üretim modellerinin başarılı çalışma – yani sermaye birikimini mümkün kılacak şekilde – olasılığını arttırdığını söylemek sanıyorum ki yanlış olmaz.

Yine de yoğunlaşmanın temel dinamiklerinden birinin yeni köylülerin uyum sağlayabilecekleri bir topluluk arayışı olduğunu unutmamak gerekiyor. Bu dinamik orta ve uzun vadede kırsalda sosyo-kültürel polarizasyonun artmasını da beraberinde getirecektir. Daha açık konuşmak gerekirse, kentlerin genişlemesinden ve kırsal soylulaşmadan hâlihazırda hayli hayli nasibini alan Türkiye kırsalının bir de tarımdaki farklılaşmayla yine ve yeniden ayrışacağını tahmin ediyorum. Bir yanda yeni tarım burjuvazisinin yoğunlaştığı, sermaye-emek ilişkilerinin doğal tarım ve alternatif gıda ağlarına eklemlenerek geliştiği alanları, diğer yandaysa atadan tarım yapanların araçlara, süpermarketlere, tarım-gıda şirketlerine ve düzensiz yasadışı göçün beslediği emeğe yaslanarak ayakta kalmaya çalışanların yaşadığı alanları öngörmek çok zor değil. Ama galiba asıl mesele, bu alanların birbirine kırgın ve kızgın mukimleri, yani yeni köylüler ve eski köylüler, arasında toplumsal barışı sağlamak olacak.

KAYNAKÇA

“5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu” (23 Temmuz 2004) (Ankara: Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü).

Altieri, Miguel ve Clara Nichols (2017), “Agroecology: a brief account of its origins and currents of thought in Latin America”, *Agroecology and Sustainable Food Systems*, 41 (3-4): 231-237.

Aydın, Zülküf (2010), “Neoliberal Transformation of Turkish Agriculture”, *Journal of Agrarian Change*, 10 (2): 149-187.

Bourdieu, Pierre (1986), *The Forms of Capital*, In J. Richardson, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (Westport, CT: Greenwood): 241-258.

Cengiz, Kurtuluş, Önder Küçükural ve Hande Gür (2023), *Türkiye'de Spiritüel Arayışlar: Deizm, Yoga, Budizm, Meditasyon, Reiki, vb.* (İstanbul: İletişim).

Chevalier, Michel (1993), "Neo-rural phenomena", *Espace géographique*, 175-191.

Darling, Eliza (2005), "The city in the country: wilderness gentrification and the rent gap", *Environment and Planning A*, 37 (6): 1015-1032.

Deng, Shenrui, Byron Marlowe ve Robert J. Harrington (2022), "Wine tourism gentrification: Transforming rural agricultural regions in the USA", Kumar Dixit, Saurabh (Der.), *Routledge Handbook of Wine Tourism* (London: Routledge).

Dourian, Tara (2021), "New farmers in the south of Italy: Capturing the complexity of contemporary strategies and networks", *Journal of Rural Studies*, 84: 63-75.

Drozda, Łukasz (2023), "Gentrification in a Post-Socialist Rural Context: The Case of Polish Vineyards", *Studia Regionalne i Lokalne*, 43-55.

Espelt, Ricard (2020), "Agroecology presumption: The role of CSA networks", *Journal of Rural Studies*, 79: 269-275.

Ghose, Rina (2004), Big sky or big sprawl? Rural gentrification and the changing cultural landscape of Missoula, Montana, *Urban Geography*, 25(6), 528-549.

Giraldo, Omar Felipe ve Peter Michael Rosset (2022), "Emancipatory agroecologies: social and political principles", *The Journal of Peasant Studies*.

Gkartzios, Menelaos (2013), "Leaving Athens": narratives of counterurbanisation in times of crisis", *Journal of Rural Studies*, (32): 158-167.

Gliessman, Steve (2018), "Defining Agroecology", *Agroecology and Sustainable Food Systems*, 42 (6): 599-600.

Guimond, Laurie ve Myriam Simard (2010), "Gentrification and neo-rural populations in the Quebec countryside: Representations of various actors", *Journal of Rural Studies*, 26: 449-464.

Gunderson, Ryan (2014), "Problems with the defetishization thesis: ethical consumerism, alternative food systems, and commodity fetishism", *Agriculture & Human Values*, (31): 109-117.

Gürel, Burak. (2011), "Agrarian Change and Labour Supply in Turkey, 1950-1980", *Journal of Agrarian Change*, 11 (2): 195-219.

Gürel, Burak. (2014), "Türkiye'de Kırdaki Sınıf Mücadelelerinin Tarihsel Gelişimi", Savran, Sungur, K. Tanyılmaz & E. A. Tonak (Der.), *Marksizm ve Sınıflar – Dünyada ve Türkiye'de Sınıflar ve Mücadeleleri* (İstanbul: Yordam): 303-385.

Güreşçi, Ertuğrul (2010), “Türkiye’de Kentten-Köye Göç Olgusu”, Doğu Üniversitesi Dergisi, 11 (1): 77-86.

Hennink, Monique ve Bonnie Kaiser (2019), *Saturation in Qualitative Research*, Atkinson, Paul, Sara Delamont, Alexandry Cernat ve Joseph W. Sakshaug (Der.), SAGE Research Methods Foundations (Sage Publications).

İnan, Gizem (2019), *Tersine Göç Olgusunun Nedenleri Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) (Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Sosyal Bilimler Enstitüsü).

İslamoğlu, Emel, Sinem Yıldırım ve Abdurrahman Benli (2014), “Türkiye’de Tersine Göç ve Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar: İstanbul Örneği”, Sakarya İktisat Dergisi, 68-93.

Kepekçi, Emek Barış ve Tülay Uğuzman (2018), “Haydi, Köyümüze Geri Dönelim! Tersine Göçün Sosyoekonomik Etkileri: Yenyol Köyü Örneği”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 40 (2): 11-36.

Keyder, Çağlar ve Zafer Yenil (2011), “Agrarian Change Under Globalization: Markets and Insecurity in Turkish Agriculture”, *Journal of Agrarian Change*, 11 (1): 60-86.

Keyder, Çağlar ve Zafer Yenil (2014a), “Değişen Köyler ve Tarım Tartışmaları”, Keyder, Çağlar ve Zafer Yenil, *Bildiğimiz Tarımın Sonu: Küresel İktidar ve Köylülük* (İstanbul: İletişim Yayınları): 169-190.

Keyder, Çağlar ve Zafer Yenil (2014b), “Tarımsal Dönüşüm ve Proleterleşme Süreçleri: Tarihsel Bir Bakış”, Keyder, Çağlar ve Zafer Yenil, *Bildiğimiz Tarımın Sonu: Küresel İktidar ve Köylülük* (İstanbul: İletişim Yayınları): 137-168.

Kolarova, Marta (2023), “Permaculture and back-to-the-land migration: Pursuing self-sufficiency in Czech rural areas”, *Sociologia Ruralis*, 63: 865-885.

Köymen, Oya (2009), “Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar - Üretenler – Patronlar”, *Mülkiye*, XXXIII (262): 25-39.

Milone, Pierluigi ve Flaminia Ventura (2019), “New generation farmers: Rediscovering the peasantry”, *Journal of Rural Studies*, 65: 43-52.

Monllor i Rico, Neus ve Anthony Fuller (2016), “Newcomers to farming: towards a new rurality in Europe”, *Documents d’Anàlisi Geogràfica*, 62 (3): 531-551.

Monllor, Neus (2012), *Farm Entry: A Comparative Analysis of Young Farmers, Their Pathways, Attitudes and Practices in Ontario (Canada) and Catalunya*

(Spain) Final Report, Access to Land: A European Network for Grassroots Organisations Securing Land for Agroecological Farming.

Öztürk, Murat, Joost Jongerden ve Andy Hilton (2018), "The (re)production of the new peasantry in Turkey", *Journal of Rural Studies*, 61: 244-254.

Özüğurlu, Murat, (2013), *Küçük Köylülüğün Sermaye Kapanı: Türkiye'de Tarım Çalışmaları ve Köylülük Üzerine Gözlemler* (Ankara: NotaBene).

Ploeg, Jan Douwe van der (2021), "The political economy of agroecology", *The Journal of Peasant Studies*, 48 (2): 274-297.

Ploeg, Jan Douwe van der, Dominique Barjolle, Janneke Bruil, Gianluca Brunori, Livia Maria Costa Madureira, Joost Dessein, Zbigniew Drąg, Andrea Fink-Kessler, Pierre Gasselin, Manuel Gonzalez de Molina, Krzysztof Gorlach, Karin Jürgens, Jim Kinsella, James Kirwan, Karlheinz Knickel, Veronique Lucas, Terry Marsden, Damian Maye, Paola Migliorini, Pierluigi Milone Egon Noe, Piotr Nowak, Nicholas Parrott, Alain Peeters, Adanella Rossi, Markus Schermer, Flaminia Ventura, Marjolein Visser ve Alexander Wezel (2019), "The economic potential of agroecology: Empirical evidence from Europe", *Journal of Rural Studies*, 71: 46-61.

Rosset, Peter ve Maria Elena Martinez-Torres (2012), "Rural Social Movements and Agroecology: Context, Theory, and Process", *Ecology and Society*, 17 (3).

Saunders, Benjamin, Julius Sim, Tom Kingstone, Shula Baker, Jackie Waterfield, Bernadette Bartlam, Heather Burroughs ve Clare Jinks (2018), "Saturation in qualitative research: exploring its conceptualization and operationalization", *Quality & Quantity*, 52: 1893-1907.

Smith, Michael ve Richard Krannich (2009), "'Culture Clash' Revisited: Newcomer and Longer-Term Residents' Attitudes Toward Land Use, Development, and Environmental Issues in Rural Communities in the Rocky Mountain West", *Rural Sociology*, 65 (3): 396-421.

Smith, Neil (1979), "Toward a theory of gentrification: a back to the city movement of capital, not people", *Journal of American Planning Association*, 45: 538-548.

Snikersproge, Ieva (2022), "Capitalism, Subsistence Farming, and the (New) Peasantries from the Perspective of the French Neorural Movement", *Culture, Agriculture, Food and Environment*, 44 (1): 53-62.

Solana-Solana, Miguel (2010), "Rural gentrification in Catalonia, Spain: A case study of migration, social change and conflicts in the Empordanet area", *Geoforum*, 41 (3): 508-517.

Sürmeli, İpek (2017), "Türkiye'de İç Göçün Değişim ve Dönüşümü: Kentten Kıra Yöneliş", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 275-286.

Tomay, Kyra ve Emese Tuboly (2023), "The role of social capital and trust in the success of local wine tourism and rural development", *Sociologia Ruralis*, 63 (1): 200-222.

Türkkan, Candan (2019), "Clean foods, motherhood and alternative food networks in contemporary Istanbul", *Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography*, 26 (2): 181-202.

Türkkan, Candan (2023), "What is the 'alternative'? Insights from Istanbul's food networks", *Food, Culture & Society*, 26 (2): 265-285

Türkkan, Candan (2025a), "Entrepreneurial back-to-landers: Neo-farmers in Turkey", *Journal of Rural Studies*, 113: 103503.

Türkkan, Candan (2025b), "Entrepreneurial back-to-landers: How Neo-Farmers in Turkey Choose Where to Settle", *Population, Space and Place*, 31 (1): e2863.

Willis, Scott ve Hugh Campbell (2004), "The Chestnut Economy: The Praxis of Neo-Peasantry in Rural France", *Sociologia Ruralis*, 44 (3): 317-331.